

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

I. RÉSZ.

JOGTÖRTÉNETI NÉZŐPONTOK.

I. Korszak.¹

1568—1626—1694.

A mai szemléletből kiindulva a XVI—XVII. századbeli egyházi szervezetünket nehezen érthetjük meg s ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a régi földesúri, nemesi rendi uralom idejében a mai politikai közösségek elsősorban gazdasági szervezetek voltak, amelyeknek képviselőtestületéről, közgyűléséről, úgy mint ma, szó se lehetett. A kiváltságos kerületek kormányzása is különleges természetű volt.

Már most a reformáció elvi állásfoglalásából nézve a dolgok fejlődését, meglepő, hogy a presbyteri elv általánosságban nem érvényesülhetett. A reformáció bármennyire hirdette is a világi elem részvételét az egyház kormányzásában, mégis az egyházközségi kormányzást az akkori államjogi helyzetben nem lehetett Erdélyben a protestáns hitvallások diadalra juttatása dacára, a protestáns reformátorok által hirdetett elvek szerint gyors ütemben átalakítani. Be kellett várni az államok politikai életének átalakulását, hogy a világi elem az elvi álláspontnak megfelelő szerephez jusson.

¹ Az unitárius egyház alkotmányának a nagy nyilvánosság előtt való szabatos ismertethetése és annak helyes megértése kívánatosá tette, hogy a jogtörténeti kialakulással is vázaltszerűen foglalkozzam. Ezekből a köztörténeti korszakokkal is némi kapcsolatban az erdélyi viszonyokhoz szabottan I—IV. korszakot vettem föl.

I. Korszak 1568—1626—1694.

II. Korszak 1694—1718—1778.

III. Korszak 1778—1850.

IV. Korszak 1850—1902—1921.

Trianon után.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Ebben az időtájban (1568--1626)¹ az unitárius egyházközségi élet teljesen a gazdasági községek és városok keretében volt állapotok szerint mozgott. A helyi (egyházközségi) autonomia hosszú időn át a lelkiismeretszabadság kivívásának és diadalmas érvényesülésének árnyékában lappangott.²

A protestáns egyházalkotmányok elvi alapja: a presbyteri rendszer ebben a korban megvalósuláshoz nem juthatott.

A világi elem befolyása az egyházközségben a papválasztásban és a patronusságban nyilvánult meg.

A vallási elvek formulázása és az egyházi élet szervezése a zsinatokon a papság kezében volt.

A hitvitázó zsinatokon a világi elemet az udvar és a nemesek képviselték. Épen ezért különös gond lesz fordítandó annak szabatos kiderítésére, hogy az unitárius egyházban a zsinat, mint a papok gyűlése, mikor vesztette el ezt a kizárólagos papi testületi jellegét.³

Ezeknek a vázlatos nézőpontoknak a figyelembe vétele mellett érthető, ha a Valentinus Radeci püspök által 1626-ban törvényerőre juttatott *Disciplina Ecclesiastica* az egyházközségi és egyházköri szervezetről egyáltalán semmi rendelkezést nem tartalmaz.⁴

¹ A szervezeti kialakulás korszaka.

² Egyházunkra nézve nagyon érdekes szempontokat tartalmaz az „egyházközségek vizsgálata alkalmával követendő rend”-ről 1614-ben kiadott utasítás.

A 2. pont szerint: a pap üdvözlése után az illető község falusbirája az esküdt-polgárokkal és egyháziakkal egyetemben a papi házhoz hivatnak... hogy... a templomban gyűljenek egybe, hogy ott őket üdvözöljék, amit főltte szükségesnek tartanak.

³ Az 1718. évbéli közismert szervezeti átalakulást megelőző vizsgálódásokra célok, mert a *Supremum Consistorium* létesítésével kapcsolatos adatok erre utalnak.

⁴ A részek címei: *Particula prima* (általános tanításokat tartalmaz). *De officio superintendentis. De officio consistorii. De officio seniorum. De officio diaconorum. De officio ordinandorum. De officio omnium in genere, qui ministerio funguntur.*

Particula secunda et tertia.

A bevezetés szerint az Egyházi rendtartás három dologból áll: I. Az egyesek kötelességeinek felsorolásából. II. A tévedéseknek és hibáknak előbb magán, majd nyilvános vádolásából. III. Végül azoknak a kizárásából, vagy kiközösítéséből, akik komoly megbánással, megjavulni semmiképp sem akarnak.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A rendtartás a *püspök, az esperesek és a papok* kötelességeinek meghatározására fekteti a fősúlyt és az 1579-ben szervezett consistorium kötelességét írja körül. Ez a tanács határoz a zsinat összehívásáról is a püspökkel együtt.

Az 1626. évi rendtartás 1694 évig teljes egészében érvényben volt, azonban a zsinat az eseti törvényhozással igyekezett a hiányzó szabályokat pótolni.¹

Az 1568—1626—1694. évekre vonatkozó egyházalkotmányunk megvilágításánál nem hagyhatom figyelmen kívül a holland Coccejus-féle mozgalom erdélyrészi hatását.²

A németországi lutheránus egyházban a legfőbb kormányzóhatalom a fejedelem kezébe került, aki a kormányzást consistoriuma útján gyakorolta. Ez a consistoralis rendszer néhol a presbyteri szervezet elemeivel vegyítettett. Ez az erdélyi protestáns alkotmányok kifejlődése szempontjából jól megjegyzendő, mert Erdélyben is ez az irányzat érvényesült, de azzal a megszorítással, hogy az egyházkormányzói hatalom nem ment át a fejedelemre. A fejedelem nem volt a püspöki kormányzói hatalom letéteményese. A különböző hitfelekezethez tartozó fejedelmek a saját egyházukban is csak legfőbb *pátronusként* szerepelnek.

Az erdélyi protestáns egyházalkotmányok szempontjából e korban jellegzetes volt a Marosvásárhelyt 1661. évi április havában tartott református zsinatnak az a határozata, hogy: „egy-

A Discip. Eccl.-hoz 1629-ben egy részletes utasítás adatott ki: Szükséges tanítások az 1626. évi Egyházi Rendtartáshoz. Ma úgy mondanók: végrehajtási utasítás. Egytől tizenöt részben különösen a hitelvi dolgokkal foglalkozik.

A református egyházban szintén 1926-ban keletkeztek a Komjáti canonok, amelyek a Duna mellékén a Dunán-tul voltak elterjedve.

A tolnai Dali-féle puritán-presbyterialis mozgalom váltotta ki az 1646. évi szatmárnémeti zsinatot, amelynek canon-jai a Gelei Katona István feldolgozásában váltak kötelezővé. Ezek a canonok a Tiszán-inneni és Tiszán-tuli egyházkerületben és Erdélyben voltak elterjedve. Ez a két rendszer később is mutat eltérő intézkedéseket.

¹ Az 1661. évi deésfalvi zsinat határozata szerint az: „Ecclesiastica Disciplina minden papnak és mesternek meg kell szereznie és tartoznak azt tanulmányozni és aszerint élni“.

E határozat nem véletlenül esett össze a reformátusok 1661. évi marosvásárhelyi zsinatának állásfoglalásával, hanem az együttélő protestáns egyházak irányító szellemét fejezik ki ez egyidejű állásfoglalások.

² L. Zoványi F.: A coccajanismus története. (Budapest. 1890.)

forma legyen egész Erdélyben a református egyházkormányzat rendszere“ még pedig a presbyterianismusból keletkezett egyenetlenkedés megszüntetésével.¹

E határozat ellenére a református egyházban a presbyterianus elvű papok neki kezdettek a presbyteriumok felállításának, azonban a falusi presbyteriumok megszervezésére irányuló kísérletek a XVII. század közepén megszakadtak és csak a XVIII. század vége felé következett be a lehetősége annak, hogy az erdélyi protestáns egyházak alkotmányai szép lassan ily irányban fejlődtek.²

A magasabb egyházi testületek *vegyes jellegére* az Approbata Constitutio (1653) I. Rész I. Caput, Art. III. megadta a lehetőséget, azonban gyakorlatilag ez sem ment oly egyszerűen, amint azt manapság elképzelni akarjuk.

Az egyházi szervezet ebben az irányban nem lett kiépítve sem a lutheránusoknál, sem a reformátusoknál, sem az unitáriusoknál. A református egyházban azonban az történt, hogy Apaffy 1671. évi október 3-ra összehívta *egyidejű tárgyalásra*:

a) egyfelől a református valláson levő magistratusokat, patronusokat, az enyedi, kolozsvári prefectusokat, a marosvásárhelyi, udvarhelyi, szászvárosi, fogarasi és dévai scholamestereket és
b) másfelől a generalis synodust.³

A világiak gyűlésén a fejedelem, mint főpatronus elnökölt. A zsinat a püspök elnöklete alatt folyt külön.

A világiak külön gyűlésének határozata átküldetett a zsinatra s ily módon kapták is arra a választ.

Ezzel az erdélyi református egyházban megkezdődött a *kétágu alkotmány*, amely az Egyházi Főtanács és a Generalis Synodus külön gyűléseiben kerek kétszáz évig (1671—1871) állott fenn.⁴

¹ Lásd részletesebben Törvénygyűjteményem III.

² A református egyházban a pártviszálynak megszüntetése céljából Gyulafehérváron 1671. évi október 2-án tartott zsinat így határozott: „afféle presbyterialis, episcopalis nevezetű, mely különzésre és szakadásra nyit utat, ne hallattassék az eklézsiában“.

³ Forráshelyem szerint Apaffy: a megért elméket a *presbyterium megválogatására* hívta össze.

⁴ Lásd: Kolozsvári S.: Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Egyházjoga. (Kolozsvár. 1877.)

A papi generalis synodusnak azonban az 1709. évi szebeni szervezeti

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Az unitárius Egyházban is a tisztán papi jellegű Synodus mellett az alább ismertetendők szerint később kialakul a Supremum Consistorium = Egyházi Főtanács s ezek a legfőbb testületek egymás mellé kerülnek, de kimutathatólag nem működnek külön-külön, hanem: a tisztán papi jellegű zsinatnak részeseivé lesznek a világiak és a világiak főtestületének a Supremum Consistoriumnak részeivé lesznek a papok.

Külön kiemelendőnek tartom, hogy a Blandrata kezdeményezésére 1579-ben megszervezett 24 tagu ügyintéző Consistorium a Supremum Consistorium kialakulása után, mint központi adminisztratív testület a Főtanács nevében jár el s ezért nevezete: Repraesentativum Consistorium — Egyházi Képviselő Tanács.¹

Ezekkel az általános ismertetésekkel a XVI. és XVII. századbeli egyházalkotmány vázlatát igyekeztem megrajzolni, hogy a jelenlegi egyházalkotmányunk megérthető legyen.

Az 1694—1718 éveket átmeneti kornak minősítem.

Az egyháztörténelem feladata reámutatni azokra a *rugókra*, amelyek ebben a korszakban az erdélyi s egyben az unitárius egyházi életet *belülről* és *kivülről* mozgatták.

A szervezeti változások *külső* mozgató erőit a köztörténelemből jól ismerjük. Ez volt az I. Lipót alatti (katholikus restauratio) korszaka.²

Az unitárius egyház alkotmányának átformálását, az egyházi szervezet átalakulását az időszerűleg összeeső külső és belső bajok tették szükségessé.

A szathmári békekötésben (1711) a protestáns egyházak javára biztosított vallásszabadság dacára heves társadalmi harc szabályzat alapján a világi Supremum Consistorium 12 deputátusa is tagja volt. De ennél több deputátus nem volt küldhető.

¹ Ez a Kolozsvárt üléselőző consistorium ily nevezet alatt is előfordul: Partiale Consistorium.

² A protestánsok elnyomása már a Diploma Leopoldianum kiadásával megindult. A Mikes-féle paktumok megszületése (1699 IX/5) előtt utasítás jött Bécsből, hogy a kolozsvári unitáriusok főtemplomukat *önként* ajánlják fel a királynak. Kollonich kardinalis szintén megkereste az unitáriusokat e tárgyban.

Az unitáriusok szerény, de önértetes levélben adták tudtára a primásnak, hogy templomukat nem adják.

Most Bukarestből jönnek az erdélyi magyarsághoz, közelebről megjelölve, a róm. katolikusokhoz hasonló célzatu irások. A kolozsvári templom-átadások 200 év mulva szomoruan ismétlődnek.

indult ellenünk. Az unitáriusoknak a főkormányzékeni hivatalokból való kizárása (1713) után Steinvill katonai parancsnok katonai erővel elvette a főtéri templomot s ezt követően elvették a szentpéteri külvárosi unitárius templomot a hozzátartozó javadalmakkal együtt s végül az óvári iskola helyett kapott főtéri iskolát is. A Kolozsvár főterén volt iskola elvétele (1718) az unitárius világi főembereket a cselekvés terére szolitotta, akik 1718. IV. 8-án az unitárius egyház megmentésére egy fölhívást bocsátottak ki. Ez a fölhívás az unitárius világi elemet közös munkába állította s megszületett az unitárius összetartás.

Ennek eredményében a vidéki feladatok megoldására egyszerre hét gondnokot választottak, kik közül: Bíró Sámuel és Simon Mihályt főgondnokoknak tették meg.

A világi elemnek az egyházi élet terére való eme nagyarányu bevonulása szükségszerűen érezte az aktivitás hatását és mert a református egyházban már szemlélhették a világi főurak szervezett testületét: a Főtanácsot, az Unitárius Egyházban is kialakult az Ecclesiastico-Politicum Consistorium, későbbi nevén a: Supremum Consistorium.

Az Ecclesiastica Discipulinának 1694-ben történt javított kiadása az egyházi élet rendes folyását ez átmeneti korszakban (1694—1718) föltétlenül biztosította, azonban nem lehetett és nem volt akadály, hogy a világi elem az egyházi élet irányításában az őt méltán megillető helyet alkotmányosan is elfoglalhassa.

II. Korszak.

1694—1718—1778.

a) A Consistoriumok.

Az élet tényleges szüksége nem igazodik az előre kidolgozott szabályokhoz. Az adott átmeneti korszakban is minden részletes szabályozás nélkül az egyház megmentése volt az az összefogó erő, amely az unitárius atyafiakat csodálatos egyetértő tettekbe ragadta. Valóra váltották a Példabeszédek tanítását (10 r. 17. v.) „A bölcsesség megőrzőjének utja életre van, aki pedig a dorgálást megveti, téved“. A mi őseink Istennek dorgálását ismerték fel a csapásokban és azt nem vetették meg, hanem cselekedtek. És cselekedeteikkel egyben átformálták az egyház alkotmányát is, amely a reformáció-korabeli elgondolás irányvonalába esett.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Az Ecclesiastica Disciplina érintése nélkül a *tényleges állapot* alkotmányos szervezeteként a Kissároson 1729. január hó 15-én tartott Generale Consistorium kimondotta:

Ubi pro harmonia cleri et nobilium, simulque publica nostri conservatione lett ilyen végzés és megegyezés cum consensu nobilium.

Denominaltatván és determináltatván *papi* és *secularis* emberekből álló Supremum Consistorium, választassanak el ordine ecclesiastico tisztelendő püspök uram generalis notarius urammal együtt; secularis emberek közül az urak: Daniel Ferencz, Daniel Péter, stb. uraimék. A kolozsvári ecclesiából egy, aki fog tetzeni az ecclesiának.

Lett praesese: a főcurator (ki volt Daniel Péter uram).¹ Légyen ezen consistoriumnak notáriusa is. Amit pedig ezen *Ecclesiastico-Politicum-Consistorium* elvégez, tartozzanak magukat ahhoz tartani mind az ecclesiák, mind a privata personak akármicsoda statusban és karakterben légyenek.

Legyen a nemesség és papság között olyan harmonia, hogy egyik fél is a másik jó intenióját ne remorálja.

Egyszóval: Valamit ezen *Consistorium* szent religionk emolumentumára ecclesiastica directioban occuralható difficultásoknak orvoslásában feltalálhat, arra autoraltatik.

A Disciplina Ecclesiastica szerint szabályozva volt s a *püspök* elnöklete alatt a *papi* elem közreműködésével tevékenykedő téli főtanács = Consistorium Generale minden megszakadás nélkül tovább folytatta munkásságát a fundatorok által 1718-ban declarált és 1729-ben alkotmányosan megszervezett, *tulnyomóan világi jellegű* Supremum Consistoriumra való tekintet nélkül.

Az eddigi forrásanyagunk szerint a mai *vegyes* összetételű Egyházi Főtanácsnak és Zsinati Főtanácsnak ez a Supremum Consistorium és a papi jellegű Synodus lévén a csirája, a mustármagja, a továbbiakban egyházunk alkotmánya szempontjából erre nagy súlyt kell, hogy helyezzünk.²

¹ Daniel Péter országos nevezetességi világi ember. Az 1707-iki marosvásárhelyi és onodi országgyűlések ünnepélyeire ő viszi biborparnán Rákóczi előtt a fejedelmi buzogányt s Nagy Péter cár követéinek audentiájakor a fejedelem trónja mellett áll a buzogánnyal. Az 1708. május 10-én Rákóczi Moldvába küldi Mikes Mihály generalishoz s azután jelen volt a trencsényi véres ütközetben 1708. VIII. 3-án.

Érthető, ha egyházunkban is oly nagy szerepet vitt.

² A különleges autonómiájú Székelyföldön se lehetett a világi elem általános bevonását biztosítani, mert a kor szelleme ezt nem bírta el.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A Supremum Consistorium (vegyes jellegű Főtanács) tartása az 1729. évi rendezés szerint az országgyűlés idejével lévén összekötve, a politikai és közállapotok ismerete mellett világosan megérthetjük, hogy az elnyomatás e korszakában (1718—1778.) a Supremum Consistorium gyűléseiről nem sokat tudhatunk.¹ De a szervezés *elvi* álláspontot vitt át a gyakorlatba: a reformáció elgondolása szerinti protestáns egyházalkotmány presbyter-zsinati elvével szemben az önkiegyesítés elvét.

Az 1729. évi szabályzat 2. pontja ugyanis ekként szól:

„Ezen consistoriumnak autoritása legyen olyan circumscriptioval, hogy mikor az alkalmatosság engedi, mások is adhibealtasanak *ad consultandum* akár secularis, akár ecclesiastica capax personak találtassanak közel, kivált azon helységnek, az hol össze gyűlnek, T. esperestyé”.

Ez a szervezet mutatja nekünk, hogy a Supremum Consistorium meg nem határozott számú tagokból álló és önmagát minden korlátozás nélkül kiegészítő testület volt.

A Supremum Consistorium működésének akadályairól részletesebben nem kívánok szólani, de egyházalkotmányunk szempontjából azért van nagy jogtörténeti jelentősége, mert a Supremum Consistorium megszervezése révén és az elnöknek biztosított jog folyományaként a világi elem törvényi szervezés alapján 1729 után belekerült

1. a papi jellegű közönséges zsinat (Synodus Generalis) és

2. a Téli Egyházi Főtanács (Consistorium Generale) tagjai

sorába.

Ez a két testület fejlődött ki azután az önkiegyesítés alapján a ma is meglévő *vegyes* (papi és világi) jellegű:

a) Egyházi Főtanács (Supremum Consistorium) és

b) Zsinati Főtanács (Synodale Consistorium).²

A fenti határozatból kitetszően a Repraesentativum Consistorium — Képviselő Tanács is e korszakban elvesztette kizárólagos papi jellegét és az 1775. évi adatok szerint a Repr. Consistorium tagjai a kolozsvári tanárok és beválasztott papok.

¹ A ref egyház szervezkedésének jogtörténeti anyagát szabatos rendszerességgel tárgyalja Dr. Kun B.: Magyar Református Egyházalkotmány c. munkája. (Debrecen 1908.).

² Az 1793. évben Kolozsvárt tartott Generale Consistorium a „Főtanács,, kérdését akként értelmezte, hogy „Eleitől fogva nem lévén más Consistorium, minálunk az esztendőnként rendszerint kétszer u. m. januáriusban itten Ko-

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A szentábrahámi 1778. évi zsinat határozata értelmében a Képviselő Tanács tagjaiul a főcurator aplikált „a kolozsvári értelmesebb aiyafiak közül négyet“.

Ezek a jellegzetes változások határozzák meg egyházalkotmányunk 1694—1778. évek közötti korszakát. Ezekből láthatjuk, hogy a presbyterialis elv sem az egyházközségekben, sem az egyházkörökben (dioecesis), sem a legfelsőbb testületekben nem jutott érvényre.

Ha és amennyiben képviselőtről szó eshetik, ez az 1729. évi szervezet szerint abban jutott kifejezésre, hogy a főcurator: „minden synatra és Consistoriumokra rendeljen két subjectumokat, kik segítséggül legyenek a *papi* Consistorium directiojának.¹

b) **Az egyházkörök.** (1718—1778.)

E korszakban az egyházkörök egyházalkotmányi szerepe még nem eléggé kialakult.

Az Ecclesiastica Disciplina az egyházkörök egyházigazgatási hatáskörével rendszerbeliségénél fogva nem foglalkozhatott. Erészen az esperes hatásköre volt megszabva.

Az esperesi kerület (kör) egyházközségei az esperes (senior) felügyelete alatt állottak s az egyházközi kormányzás az esperesi vizitacióban csucsosodott ki.

Az egyházkörök egyházalkotmányi szervezetének jelentősége 1718. után kezd kibontakozni, amikor az egyházkörök is világi gondnokokat kaptak.

Ezt követőleg az egyházközi gondnokok és a világi elem az egyházkörben épu gy előtérbe jutnak, mint a főgondnokokkal

lozsvárt; zsinati gyűlések alkalmával pedig hol egy, hol más dioecesisben tartani szokott, részszerint *külső* rendből, részszerint pedig *belső*, vagyis papi rendből álló úgynevezett: Generale Consistorium és a Kolozsvárt levő Repraesentativum (résztint *külső*, résztint *belső* rendből álló) consistoriumon kívül: a Főconsistorium nevezet alatt értessék az úgynevezett Generale Consistorium“.

Ugyanczen elvi állásponton volt az 1796. évi kaáli zsinat is. Ez időponttól visszafelé tekintve, az „emberi emlékezetet föülhaladó idő“-ben 1729-ben megtaláljuk azt a rendelkezést, amely alapul szolgált ahhoz, hogy az unitárius egyházi legfőbb testületek vegyes (papi és világi) jellegű testületekké alakultak

¹ Az 1694. évi Disciplina Ecclesiastica által szabályozva volt Consistorium tiszta papi jellege ebből is kitetszik. Ez a canon a világi elemnek az egyházigazgatásba való bevonulását szabályozza, amely fokozatosan nő, míg a fejlődés elérte a paritásos részesedést. Ezek a deputatusok 1730-tól kezdve a zsinati gyűléseken és a Téli Főtanácson a jegyzőkönyvek igazolása szerint meg is jelentek.

kapcsolatban a Generale Consistoriumban a világi elem előtérbe lépett.¹

Egyháztörténeti adatainkból kihámozható, hogy a jelenlegi egyházköri kormányzat az esperesi vizitációból és a köri közgyűlésekből fejtett ki.²

c) **Az egyházközségi presbyteriumok.** 1718—1778.

A XVII. századbeli presbyterianus mozgalom az unitárius egyházban semmi nyomot nem hagyott, hacsak arra nem utalunk, hogy 1661. IV. 7-én a deésfalvi zsinat a püspöki kormányzáson nyugvó Disciplina megszerzését, olvasását, tanulmányozását és aszerint való éleést rendelte el. A református egyházban ugyanez időben 1661. április havában a marosvásárhelyi zsinat foglalt állást az „episcopalís” rendszer mellett — a presbyterialis rendszerü kiépítés gondolata ellen.

Én erre az időre helyesnek találtam Zoványi ama megállapítását, hogy: az unitárius egyház a maga háttérbe szorítottságában alig adott életjelt magáról és békésen engedte érvényesülni theológiájában a rokonszemléli remonstransok hatását.³

Ez a passiv magatartás az egyházszervezet addigi állapotának a nem bolygatásában is észlelhető.

¹ Az egyházkörök szervezete tekintetében ma már tisztázottnak tekinthető, hogy:

a) az alpapi széket (quindenalis sedria) a házassági perlekedő felek bármikor összehívhatták, ha a megfelelő taksát az esperesnél lefizették, de előnyösebb volt, ha az idézést a partialis synodus (köri gyűlés) idejére kérték.

b) A partialis synodus összehívása már egyházalkotmányi kérdés, amely a Discip. Ecclesiasticának az esperesekről szóló részében világosan meghatározta, hogy az csak egyházi felsőbb engedély alapján volt összehívható.

Mikó ezt a kérdést ekként nézi: a szabályok az engedélykérést nem, de a megtartást multhatatlan kötelességgé teszik.

Arra nézve nincs pontos adatunk, hogy e korszakban a belső emberek kívül a köri közgyűlésnek még kik a tagjai.

Kívánatos volna, hogy egyházköreink működése és alkotmányos fejlődése az eredeti jegyzőkönyvek alapján egyházköri rendszerességgel feldolgoztassanak.

² Idevonatkozólag a köri jegyzőkönyvek szorgalmasan tanulmányozandók volnának az egyházköri szervezet rendszerbe foglalása céljából.

Az esperes hatalmával szemben jelentkezik az „esperesi tanács”, vagy a köri közigazgatási biróságok létesítésének a kívánalma.

³ Puritanus mozgalom a magyar református egyházban. (Bp. 1911.)

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Az egyházközségi presbyteriumok szempontjából mégis reá kívánok mutatni arra, hogy a városokban a templomvagyon ügyeit sok helyen a más hitűek eltávoztása után külön ülésben a városi magistratus intézte.

Igy volt ez pld. : Kolozsvárt, Désen, Marosvásárhelyen, Szászvároson, Déván, Nagyenyeden stb. Szóval az egyházbvagyon *kezelésére* hivatott egyháziakat (aeditui, vitrici) a városi tanács állította be.

A városi egyházközségekben — a fejlődés fokozottabb volta következtében — akár egy hitű, akár több hitű volt a polgárság, a falusi egyházközségeket megelőzően megkezdődött az egyházközségi testületek kifejlődése. A jellegzetes azonban az, hogy nem presbyteriumok, hanem a főbb testületek nevezetéhez alkalmazkodva consistoriumok = domesticum consistoriumok = kebli tanácsok alakulnak.

A szabad városok példájára a taxalis helyek is törekedtek a presbyterialis egyházközségi szervezetet helyettesítő consistorialis testület megvalósítására, mivel az ily községek nem estek esperesi vizitacio alá, hanem közvetlenül a püspöki vizitálatnak voltak alávetve.¹

A városi unitárius egyházközségek presbyteriumainak szervezésére vonatkozó kérdés körül ma még csak tapogatózunk.²

Ilyen előzmények között 1694—1718—1778. években az egyházközségi presbyterium kialakulásáról egyházunkban szó se lehetett.

Az 1778. után a nyugateurópai szellemi élet kihatásai egész Magyarországon s ekként Erdélyben is megnyilvánultak, ami azután az egyházi szervezetben kiváltotta a szélesebb néprétegek felé való jogkiterjesztést.

A szellemi élet terén beállott fellendülés és a polgárság anyagi megerősödésével együtt járó autonomiára való törekvés érlelték ki az egyházakban is a világi elem hatékonyabb tevékenységét és az egyházigazgatásban való részesedését.

Dr. Tóth György.

¹ Így nálunk : Toroczkó, Torda, Kolozsvár, Verespatak — legutóbb Bpest.

² A reformátusok mintájára a kolozsvári unitárius egyházközségnek is volt Domesticum Consistoriuma.

Szertartások és vallási szokások az unitárius egyházban.

Kereszttség.

A reformáció hatása.

6-ik közlemény.

A reformáció figyelme nagy mértékben kiterjedt a keresztelés tanára. Minthogy csak az a tan helyes és megtartandó, amely a biblián alapszik, a keresztelés megtartandó, de olyan értelemben, ahogy a bibliából kimutatható. Minthogy Jézus a megtérés keresztességét 30 éves korában hajtatta végre (αφεσ αρτι) csak a felnőttek keresztége felel meg a biblia tanításának. Ez a gondolkozás eredményezte az anabaptizmust, az újrakeresztelést, mert a gyermekek keresztelése nem volt a biblia tanítása szerint. Terünk nem engedi, hogy ezt az új irányzatot, — melynek különben előfutárja volt a megelőző évszázadokban — részletezzük.

Csak rámutatunk a reformáció elején jelentkező tanításra.

A katolikus egyház követte Augustinus magyarázatát: A keresztelés sacramentum. A sacramentum látható jele a láthatatlan kegyelemnek. A római Káté szerint: tudjuk a hit fényénél fogva, hogy a Sacramentumban benne van a mindenható Isten ereje, melynélfogva olyan a hatása, amilyen különben nem volna. Kegyelmet tartalmaz, kegyelmet oszt.

Luther szerint: nem a víz, hanem Isten ígéje teszi a hatást, ami a vízzel és a vízben van. E nélkül a keresztelés nem keresztelés, mert a bűnök bocsánatára adatott és osztott. Aki e szavakban hisz, hiszi amit jelentenek: a bűnök bocsánatát. A régi protestánsok a keresztelést ujrászületésnek tartották. Luther elvetette a só és olaj használatát. A helvét második confessio elvetett minden ceremóniát.